

Setkání s Písmem Svatým

Mezi starozákonními knihami se nachází tzv. Malí proroci, dvanáct krátkých „knih“, které – až na vyprávění v knize Jonáš – obsahují sbírky výroků proroků, podle nichž se jmenují. Proroci hovořili k izraelskému národu v různých okamžicích jeho existence a vždy se Božím jménem vyjadřovali ke konkrétním událostem a k momentálnímu stavu společnosti. Ačkoli to nejsou knihy vždy zrovna čtivé a snadno srozumitelné, pro svou konkrétnost a údernost dokážou být aktuální stále – byly a zůstávají Božím slovem i pro nás dnes.

Představení jednotlivých knih z této „Dvanáctky“ začneme Ozeášem. Spolu s Ámosem jsou to nejstarší z proroků, od nichž se nám zachovaly celé knihy výroků a oba hovořili k obyvatelům izraelského království (na rozdíl od judského, k němuž hovořili ostatní proroci). Přinášeli mu varovné Boží slovo – několik desetiletí před zánikem tohoto státu v roce 722 př. Kr. Izrael dobyla asyrská vojska a velkou část obyvatel odvedla do zajetí v Mezopotámii. Ozeášovo proroctví je velmi kritické. Odkrývá pravou tvář izraelské společnosti v době hospodářského rozkvětu, ukazuje na páchané zločiny a varuje před jejich důsledky.

Prorok Ozeáš, ruská ikona z 18. st.

Kniha Ozeáš se čte obtížně, neboť nemá jasnou strukturu: výroky plynou jeden za druhým, nemají jasný konec nebo začátek, navzájem jsou tematicky různě propojené, takže po prvních třech kapitolách, které tvoří jakýsi úvod, se čtenář ponoří do Ozeášových slov, a vynoří se, unaven a někdy i zmaten, až na konci celé knihy.

Jeden z textů, které shrnují Ozeášovo poselství, je Oz 4, 1–3:

- ⁽¹⁾ *Slyšte slovo Hospodinovo, synové Izraele, protože je spor mezi Hospodinem a obyvateli země: Není věrnost, není loajalita, není poznání Boha na zemi.*
- ⁽²⁾ *Propukly kletby, lži, vraždy, krádeže a cizoložství, krev stíhá krev.*
- ⁽³⁾ *Proto bude naříkat země a chřadnout každý její obyvatel, mezi živočichy pole, mezi ptáky nebe, také ryby moře budou sebrány.*

Spor mezi Bohem a lidmi je v tom, že v zemi není „poznání Boha“. Ozeáš o „neznalosti Boha“ hovoří často. Znamená to pro něj neznat, nepřipomínat si a nebrat v potaz to, co o Bohu víme, tj. události z dějin národa v minulosti i z vlastního života v současnosti, okamžiky, kdy Bůh nám prokázal milost, pomohl nám a obdaroval nás. S tím se – logicky – pojí nedostatek „věrnosti“ a „loajality“. „Loajalita“ je překlad hebrejského termínu *chesed*, který označuje jednání, kte-

rý se od člověka očekává ve vztahu k někomu jinému. Každý vztah – ve starověku mezi pánem a vazalem, patronem a klientem, v dnešní době mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, mezi přáteli, manžely aj. – s sebou nese závazky, očekávané jednání – *chesed*. Ozeáš se často uchyluje k obrazu manželského vztahu mezi Bohem a Izraelem, pošpiněného cizoložstvím manželky-Izraele s milenci: okolními národy, cizími bohy, penězi, ale i s právoplatnými náboženskými rituály – s čímkoli, co dokáže nahradit osobní a poctivý, angažovaný vztah s Bohem. Bůh se z života národa pomalu, ale bezpečně vytratil – nikdo už jej nezná, nikdo neví, kdo je opravdu ten Bůh, kterého uctívají – zbyly po něm oběti, svátky, ale nic víc. Jak by potom mohlo existovat vědomí závazku, když Izrael nezná svého „manžela“?

Ozeášův seznam důsledků toho všeho jako by kopíroval Desatero: kletby, lži, vraždy, krádeže, smilstvo, násilí. Bez poznání pravé tváře Boha má hřích snadnou cestu a jeho důsledky jsou katastrofální: stíhají nejen každého hříšníka, ale rovnou celé stvoření. Od ptáků na nebi až po ryby v moři, všechno chřadne a hyne pro lidský hřích – stejně jako po prvním hříchu v knize Genesis. Ve zbytku knihy je Ozeáš konkrétnější: pro Izrael to v krátkodobém horizontu znamenalo dobytí a zničení jejich země.

Pro nás je Ozeáš připomínkou, že život křesťana musí stát na neustálém tázání se po tom, kdo je Bůh, kterému jsem uvěřil, jaký s ním mám vztah a co z toho pro mne vyplývá. Jestliže Boha uctíváme jen praktikováním náboženských obřadů, ale v každodenním životě si věci zařizujeme „po svém“ a Boha „neřešíme“, jsou Ozeášova slova určena právě nám – jsou to Boží slova, jejichž smyslem je zavčas nás probudit a zavolat zpět k Bohu dřív, než začneme ve svém životě a v životě všech okolo sebe pociťovat důsledky svého bez-božného jednání.

ThLic. Adam Mackerle, Th.D.

Setkání s Písmem Svatým

V pořadí Malých proroků se na druhém místě nachází Jóel. Se svými čtyřmi kapitolami patří spíš mezi středně dlouhé Malé proroky.

Vzhledem k předcházejícímu Ozeášovi se liší především tím, že není datován a že jeho narážky na události ve světě jsou velmi vágní a obecné. Prorok hovoří o Jeruzalému, o chrámu a o některých okolních národech jako Edómcích, Egypťanech, Týru, Sidónu aj., ale nezmiňuje žádné konkrétní postavy nebo historické události. Tato kniha není vázána na žádnou konkrétní dobu a její poselství má mnohem obecnější charakter.

Ač se tato kniha zdá být směsicí nesourodých výroků, na pozadí prorokových slov se odvíjí zajímavý „příběh“. Prorok je svědkem přírodních katastrof (Jl 1–2) a vysvětluje ji ve světle Božího slova, za pomoci neustálých odkazů na různé starozákonní knihy, zvláště na Exodus, Deuteronomium a různé další prorocké knihy. Je tak příkladem, jak Boží slovo v Písmu zůstává stále živé a je nástrojem k pochopení událostí okolo nás.

Prorok začíná dlouhým popisem souběžného nájezdu kobylek a sucha. Důsledkem je neúroda, hlad a následně smrt. Tutéž situaci prorok přirovnává ke vpádu cizího vojska do země. Proto prorok vyzývá k pokání. Veršem 2,17 se „děj“ knihy láme a přechází do druhé části, k Boží odpovědi. Přírodní katastrofa není chladným „trestem“ za hříchy národa, nýbrž v první řadě příležitostí a podnětem k revizi vlastního života a vztahu s Bohem a k jejich nápravě.

Druhá část knihy, Boží odpověď, se skládá z několika na sebe navazujících výroků. Nejprve se Bůh vyjadřuje ke kobyлкám a suchu a slibuje nápravu: zahnání nepřítele/kobylek, plodnost země a obnovení blahobytu. U toho se však nezastavuje; pokračuje dále. Odpověď na nárek, prosby a pokání lidu vyprovokované přírodní katastrofou ústí do Božího obrácení se k jeho lidu a do návratu k Boží vládě nad stvořením, což má mnohem širší dosah, než by si lidé mohli myslet či jen doufat. Bůh poskytuje nejen to, o čem prosili – úrodu a možnost obživy a (pro nás patrně nečekaně) možnost mít něco, co lze Bohu obětovat –, ale jde mnohem dále. Ve třetí kapitole slibuje dar svého ducha každému členovi svého národa: bude

Prorok Joel - Michelangelova freska v Sixtinské kapli

to znamenat konec zprostředkovatelské prorocké funkce, Bůh se přiklání ke svému lidu a navazuje osobní vztah s každým jeho členem. Nezůstává však ani u toho. Je třeba „vyjasnit vztahy“, očistit je a nastolit spravedlnost. Existují Boží nepřátelé a nepřátelé Božího lidu, kteří jej utiskovali a trýznili. V knize Jóel (jako i v některých dalších prorockých knihách) jsou Božími nepřáteli okolní národy: Edóm, fénická města Týr a Sidón, dále Pelištejci, Egypťané a další. Pokání národa vyprovokované neúrodou má tedy dalekosáhlé důsledky: Bůh ukazuje, že jakmile se rozhodne ujmout své vlády a napravit situaci, udělá to důsledně. Jeho jednání daleko překračuje lidská očekávání.

Jóelova prorocká kniha byla pravděpodobně napsána v době po návratu z babylonského zajetí.

Slíbují Izraelskému národu výcho-

dsko z patové situace, v níž se nacházel, a snaží se v něm vzbudit důvěru v jeho Boha. Národ se vrátil ze zajetí, znovu vybudoval chrám a Jeruzalém, ovšem nic se nestalo: dřívější sláva národa se nevrátila, Bůh nežehná, na zemi naopak doléhají Boží rány. Prorok se snaží udržet národ v naději, v očekávání v Boží zásah. Za tímto účelem kniha využívá klíčového prorockého termínu „Hospodinův den“. S tímto termínem pracuje různým způsobem více prorockých knih, ale Jóel v sobě shrnuje snad všechny jeho aspekty. „Hospodinův den“ označuje okamžik, kdy Bůh zásadním způsobem zasáhne do života svého lidu: aby jej zachránil od nepřátel, ale i aby jej potrestal; aby přísně sjednal spravedlnost ve světě a mezi národy, ale i aby smířil národy mezi sebou.

Lidé v knize Jóel reagují na hlad způsobený přírodní katastrofou, ale Boží odpověď je co do svého rozsahu nečekaná: člověk není s to dohlédnout důsledků a širě Boží činnosti. To dokazuje i skutečnost, že Boží příslib daru svého ducha všem členům národa, cituje svatý Petr o Letnicích (Sk 2,17–21): naplněním Jóelova proroctví o vylití Božího ducha v Hospodinův den je pro něj seslání Ducha svatého na apoštoly, okamžik považovaný za vznik Kristovy církve.

ThLic. Adam Mackerle, Th.D.

Setkání s Písmem svatým

Třetím prorokem v pořadí Malých proroků je Ámos. Podle prvního verše působil v době posledního rozkvětu izraelského království v polovině 8. st. před Kristem a spolu s Ozeášem a Micheášem (a z velkých proroků s Izajášem) se řadí mezi významné předexilní proroky.

Ámos hovoří ke společnosti, která se cítí bezpečná a zajištěná, neohrožená žádným vnějším nepřítelem ani nějakou vnitřní ekonomickou krizí. Hospodářská prosperita, vzkvétající obchod a rozšiřování území země na úkor okolních států, oslabených rozpínáním mocné Asýrie, vytvářejí v myslích Izraelitů pocit jistoty. Prorok však poukazuje na to, že toto bezpečí je jen zdánlivé, protože společnost trpí mnoha zločiny, které nezůstanou bez odezvy: je jen otázkou času, kdy rozpínající se Asýrie upře svůj zrak i na Judsko.

Ámos podtrhuje neúprosný vztah mezi příčinou a následkem, mezi zločinem a jeho důsledkem. Zdá se, že okolní národy jsou mnohem hříšnější, protože páchají zločiny ve velkém: vyvražďují celé vesnice, zotročují města, porušují mezinárodní smlouvy, znesvěcují hroby aj. (viz výčet „zločinů proti lidskosti“ v Am 1,3–2,3). Oproti tomu se Izraelité proviňují „jen“ jakýmsi „normálním“ způsobem: kradou, podvádí, falšují svědectví na soudech, uplácejí soudce, zneužívají svých úřadů k vlastnímu obohacení apod. Jsou to hříchy často neviditelné, avšak přítomné na každém kroku, jako by jimi byla nasáklá celá společnost. Prorok je odkrývá a poukazuje na ně v celé jejich nahotě: jsou pro něj plně srovnatelné s „velkými hříchy“ okolních národů.

Neméně důležitým tématem je vedle prostého obvinění Izraele ze zločinů Boží údiv nad tím, že ti samí lidé, kteří kradou, podvádějí a šikanují své sousedy, pravidelně a horlivě navštěvují bohoslužby, chodí na poutě a přinášejí bohaté a štědré oběti. Dokonce se zdá, že kněží Izraelity v jejich každodenních zločinech podporují. Bůh se proto od podobného kultu jasně distancuje a odmítá jej:

„Nenávidím vaše svátky, zavrhl jsem je, ani vystát nemohu vaše slavnostní shromáždění. Když mi přinášíte zápalné oběti, nemám v nich zálibu, na pokojnou oběť z vašeho vykrmeného dobytka ani nepohlédnu. Pryč ode mne s halasem tvých písní, tvé brnkání na harfu už nechci slyšet“ (5,21–23).

Náboženská praxe nemůže nikdy ignorovat špatné jednání s bližním, a už vůbec ne je ospravedlňovat a ujišťovat věřící o Boží přízni, když dělají vše pro to, aby ji ztratili. Proto Ámos jedním dechem dodává:

Gustave Doré (1832–1883, francouzský básník, grafik, malíř a sochař): Prorok Ámos

„Ať se valí právo jako vody, spravedlnost jak proudící potok!“ (5,24)

Bůh není chladně spravedlivým soudcem, který by za hřích věčně a odměřeně trestal. Ámos opakovaně zdůrazňuje, že se Bůh pravidelně snažil národ upozornit na to, co všechno není v pořádku: sám se o ně staral, když byli v nouzi (vyvedl je z Egypta a daroval jim zemi, což jim mělo být příkladem, jak správně jednat), posílal proroky (které Izraelité umlčovali), sesílal na ně přírodní katastrofy (které Izraelci úspěšně ignorovali a i nadále přinášeli Bohu děkovné oběti). V dané situaci Bohu nezbyvá, než učinit radikální řez a národ vydat v plen nepříteli:

„Já však proti vám postavím národ, dome izraelský... a ten vás bude utlačovat od cesty do Chamátu až po Úval pustiny.“ (6,14)

Ámos v samotném závěru obsahuje slova o obnově národa: Bůh národ obnoví, opět mu dá zemi, požehná jí, dá jí zázračnou plodnost a národu dá opět nového Davida. Tato obnova není popřením dříve uvedených tvrdých kritických slov; Bůh poskytuje národu možnost nového začátku, ovšem až poté, co národ projde očistou ohněm. Není možné, aby se někdo před touto bolestnou očistou skryl. Obnova je na druhou stranu Božím svobodným darem – není vázána na pokání, na lítost, na nápravu jednání. Ámos nejde tak daleko jako jiné starozákonní texty, aby přímo řekl, že je tomu naopak, že aby byla náprava možná, je nutná obnova ze strany Boha, avšak předznamenává to.

Ámosova slova byla varováním pro jeho současníky. Kniha s jeho slovy je určena potomkům těch, kteří přežili a jsou svědky obnoveného Jeruzaléma. Slouží k tomu, aby vysvětlila, proč národ musela stihnout taková katastrofa, v níž ztratili své drahé, svou zemi, krále, samosprávu i chrám. Je současně ponaučením, že Bůh je lev – mocný, dobrý a spravedlivý lev, ale nikoli lev ochočený, s nímž lze manipulovat podle momentální potřeby. Kniha je důrazným upozorněním, že Boha nelze vytlačit do kostelů a na poutě, ale že vztah s ním zasahuje do všech sfér lidského života, a především do vztahů k bližním, k sousedům, zaměstnancům i nepřítelům.

ThLic. Adam Mackerle, Th.D

Setkání s Písmem svatým

Prorok Abdijáš, čtvrtý v pořadí Malých proroků, je držitelem prvenství v krátkosti: s pouhými 21 verši je nejkratší knihou Starého zákona. Čtenáře však nechává na rozpacích nejen jeho krátkost: nemálo veršů se doslova opakuje i v knize Jeremjáš, kam zcela zapadají; proč je celá jedna starozákonní kniha věnována tématu, které je řešeno jinde ve Starém zákoně, a to – jako v Jeremjášovi – týmiž slovy?

Navíc se tento text týká Edómu, nikoli Judska. Judsko zdaleka není jediným tématem prorockých knih. Vyskytují se v nich i tzv. výroky proti národům, v nichž se proroci obrací právě k cizím národům a zvěstují jim (či o nich) Boží slovo. Takové sbírky výroků najdeme u Izajáše, Jeremjáše, Ezechiela, Ámose či Sofonjáše. Cizí národy však mohou být i samy hlavním námětem celých prorockých knih: to se kromě Abdijáše týká ještě Jonáše a Nahúma. Obecně tyto výroky říkají, že Bůh je pánem dějin a všech národů, že se jeho moc vztahuje na všechny, nejen na jeho národ. Přitom však každá kniha s národy pracuje jinak a zdůrazňuje něco odlišného.

Abdijáš je celý zaměřený na Edóm. Edóm je krajina ležící jižně od Mrtvého moře v polopusté oblasti. Starý zákon považuje za prarodce Edómců Jákobova bratra Ezaua; když kniha Genesis říká, že Ezau byl „celý červenohnědý a chlupatý jako kožíšek“ (Gen 25,25) a že prodal prvorozenectví za „čočkovou krmí“ (Gen 25,34), označenou za „trochu toho červeného, toho krvavého“ (Gen 25,29), jsou to ve skutečnosti slovní hříčky narážející na území Edómu: jeho významnou část tvoří pohoří Seír (totéž slovo jako „chlup“) a samotné jméno „Edóm“ je velmi podobné hebrejskému termínu pro červenou barvu (adom). Řevnivost, která panovala mezi bratry, a současně vědomí úzkého příbuzenského vztahu jsou tématem téměř všech starozákonních výroků o Edómu a Abdijáš není výjimkou.

Abdijáš se obrací proti Edómu s jednou zásadní výtkou: „Když vcházel do jeho (tj. Judska) bran cizinci a losovali o Jeruzalém, i tys byl jako jeden z nich“ (Abd 11). Prorok hovoří pravděpodobně o jednom z nejčernějších dní izraelských dějin, o dobytí Jeruzaléma Babyloňany v roce 586 př. Kr., o zničení chrámu a následné deportaci velké části přeživších do Mezopotámie. Od Edómu, bratrského národa, očekával, že se postaví na stranu Judska a pomůže mu. Dle Abdijáše však Edómců nejenže zavčas opustili protibabylonskou koalici, ale aktivně se přidali na stranu dobyvatele a podíleli

Blízký východ kolem r. 830 př. n. l.
(Zdroj: CC BY-SA 3.0, commons.wikimedia.org)

se na vraždění a plnění Judska. Nakonec zabrali i část jeho území. Pocit křivdy je o to silnější, že se jednalo o „rodného bratra“.

Abdijášova kniha se na první pohled jeví jako zatrpklý, pomstychtivý výpad poraženého proti těm, kteří zradili svého bratra a zavinili jeho utrpení. To je však jen první pohled. Kniha zdůrazňuje maximu „oko za oko, zub za zub“, slovy Abdijáše: „Co jsi učinil ty, bude učiněno tobě“ (Abd 15). Jak se kdo chová k druhému, tak se bude někdo jiný chovat k němu. Kdo zradí a raduje se z utrpení druhého, toho čeká podobný osud. S touto myšlenkou pracují i další proroci, málokdy je však vyjádřena tak jasně jako u Abdijáše. Ostatně ji potvrzuje i Ježíš, když říká, že „jakým soudem soudíte, takovým budete souzeni, a jakou měrou měříte, takovou Bůh naměří vám“ (Mt 7,2).

To však není vše. Ve Starém zákoně je Edóm pojímán často jako zástupce všech národů, které stejně jako Jákob s Ezauem zápasí s Izraelem o právo Božího prvorozeného. Edóm hraje podobně jako Ezau roli staršího, zlého bratra, který pronásleduje svého mladšího sourozence, avšak Bůh dává přednost mladšímu a slabšímu. Důležitým prvkem se tu stává nikoli násilí samotné, nýbrž postoj, který je doprovází: je to hybris, vzpoura proti Bohu, pýcha, přilíšená sebejistota, která nerespektuje – podobně jako v případě Ezaua a Jákoba – Boží rozhodnutí a nárokuje si Boží požehnání (prvorozenectví) vlastní silou: „Opovázlivost tvého srdce tě zavedla. Bydlíš v skalních rozsedinách, sídlíš vysoko, v srdci si říkáš: Kdo by mě strhl k zemi?“ (Abd 3).

Abdijáš se sice soustředí na Edóm, ale z jeho slov je zřejmé, že Boží zásah do dějin není veden jednostranně jen proti tomuto národu. Prorok zdůrazňuje sice osud tohoto národa, ovšem otevřeně připomíná, že i Judsko „se napilo“, rozuměj z poháru Božího hněvu. Maxima o důsledcích vlastního jednání neplatí jen pro nepřátele Božího lidu, nýbrž pro všechny.

ThLic. Adam Mackerle, Th.D

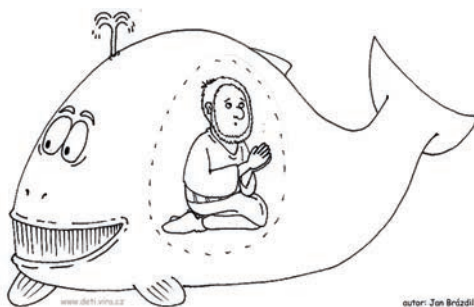
Setkání s Písmem svatým

Kniha proroka Jonáše je snad nejznámější z Malých proroků. Je to především tím, je to jediná starozákonní prorocká kniha, která není sbírkou výroků, nýbrž malebným pohádkovým příběhem: o tom, jak velryba polkla proroka a měla ho v břiše tři dny, než jej vyplivla.

Kniha však zdaleka není pohádkou. Svým příběhem odkrývá velmi vážné téma náboženské pýchy a pocitu výlučnosti, představu, že „já jsem ten nejlepší a jen mne Bůh miluje“, zatímco „ty pohany okolo mě by měl pořádně potrestat“. Kniha celá je plná silných kontrastů a extrémů. Loď s Jonášem stihne veliká a silná bouře, takže se loď skoro rozpadá; Jonáše spolkně veliká ryba, která jej zanele až ke dnu nehlubšího moře; Ninive, hlavní město Asýrie a jeden z největších nepřátel Izraele v dějinách,

je vykresleno jako nesmírně veliké (muselo se jím procházet tři dny); třídní půst Ninivanů je naprostý – vůbec nejedí a nepijí – a týká se všech obyvatel včetně zvířat; Jonáš sám je popsán jako silně cholerická postava, která neváhá několikrát prohlásit, že by raději zemřel, než aby se na něco díval. Postava Jonáše kontrastuje s ostatními postavami příběhu: Boží prorok Jonáš Boha neposlouchá, a místo aby šel, kam jej Bůh posílá, utíká na opačnou stranu. Jak může někdo takový říci, že „*bojím se Hospodina, Boha nebes, který učinil moře i pevninu*“ (Jon 1,9)? Ohroží celou loď i s posádkou, ale je mu to jedno a nakonec se nechá hodit do vody. Podobně je tomu v Ninive: krátce oznamuje, co mu bylo uloženo, a pak se jde dívat, jak bude vypadat zkáza města. Ani jej nenapadne, aby se za Ninivany přimlouval, což se od proroka očekávalo. Na druhou stranu námořníci, lidé, kteří snad nikdy nevyunikali slušnou mluvou ani mravy, se okamžitě modlí ke svým bohům, a když pochopí, jaký Bůh je kvůli Jonášovi stíhá bouří, modlí se k němu a obětují mu. Podobně Ninivané, sotva se dozví Boží soud, se jako jeden muž obrátí, kají se a litují svých činů. Kniha obrací stereotypní pohled na Izraelity a pohany: Zatímco izraelský prorok, vzor veškerého jednání, se chová odsouzením hodným, bezbožným, lhostejným a nehodným způsobem, pohané jsou vzorem zbožnosti a kajícínosti.

Celá kniha směřuje k závěrečnému rozhovoru mezi Jonášem a Bohem a připravuje mu půdu. Bůh rozehrává podobenství: nechává vyrůst velikou rostlinu, aby poskytl Jonášovi, čekajícímu s napětím na zkázu Ninive, útočiště před žhnoucím sluncem. Hned druhý den je však rostlina napadena červem a zajde. Tato skutečnost Jonáše natolik rozčílí, že chce zemřít. Když se Bůh Jonáše ptá na důvod jeho hněvu, Jonáš mu jej vysvětluje: ztratil stín nad hlavou a musí teď sedět na slunci: dvakrát zmiňuje, že by raději zemřel.

Autor omalovánky: Jan Brázdil
Zdroj: deti.vira.cz/bible-pro-deti/stary-zakon/jonas/

Zde se konečně autor dostává k pointě celého příběhu a čtenář se dozvídá důvod, proč Jonáš na začátku utíkal od Boha a svého úkolu: nesouhlasil s Božím slitováním. Jonáš věděl, že Bůh je milosrdný, že se – v Jonášově pojetí – „nechá opít rohlíkem“ a stejně všem odpustí. Na důkaz toho cituje jednu z nejdůležitějších a nejkrásnějších vět Starého zákona, v níž se Bůh definuje jako „*Bůh milostivý a plný slitování, shovívavý a nesmírně milosrdný*“, kterého „*jímá lítost nad každým zlem*“ (Jon 4,2). Tutéž „definici“ Boha

najdeme např. v Ex 34,6, když Bůh obnovuje smlouvu s Izraelity poté, co si udělali zlaté tele. Dnešní čtenář má občas tendenci vnímat starozákonního Boha jako přísného, chladného, až příliš spravedlivého, a rozhodně ne milosrdného. Jonáš to vidí zcela naopak: Bůh je podle něj až moc milosrdný (a Jonáš neváhá dokonce na důkaz toho citovat Starý zákon!), a právě to mu vadí a tuto úžasnou vlastnost Bohu vyčítá. Pán Bůh to s námi lidmi nemá lehké: nikdy se nezavdělčí všem.

Kdo tuto knihu napsal a proč? Nejčastěji je její vznik kladen do 5. století př. Kr., do doby Ezdrášových a Nehemjášových reforem. Ezdráš i Nehemjáš se v Jeruzalémě setkali s nemilou situací náboženské vlažnosti, s nedodržováním zákona a se smíšenými manželstvími. To vše ohrožovalo malou obnovující se židovskou komunitu, a proto Ezdráš i Nehemjáš přistoupili k značně radikálním krokům včetně striktního oddělení od okolních národů, a to i za cenu nucených rozvodů: není možné sdílet svůj život s někým, kdo není z vyvoleného národa, protože to ohrožuje výchovu dětí, čistotu národa a ryzost víry. Kniha Jonáš (podobně jako kniha Rút) však varuje před extrémním pojetím podobných kroků. Upozorňuje, že Bůh je bohem všech lidí na zemi. Je jejich stvořitelem, miluje je a pečuje o ně bez ohledu na to, zda někdo je, či není součástí vyvoleného národa. Jak názorně ukazuje chování postav, „pohan“ může být daleko vzornějším a zbožnějším člověkem než Izraelita, dokonce i než izraelský prorok. Kniha tímto způsobem relativizuje přílišné zdůrazňování vyvolenosti a elitářství izraelské (či křesťanské) společnosti a ukazuje širší milosrdného Božího pohledu, který blahosklonně a láskyplně dopadá jak na vyvolený národ, tak na všechny ostatní; Ježíšovy slovy Bůh „*dává svému slunci svítit na zlé i dobré a déšť posílá na spravedlivé i nespravedlivé*“ (Mt 5,45) a dává nám tím příklad, jak máme jednat i my.

ThLic. Adam Mackerle, Th. D.

Setkání s Písmem svatým

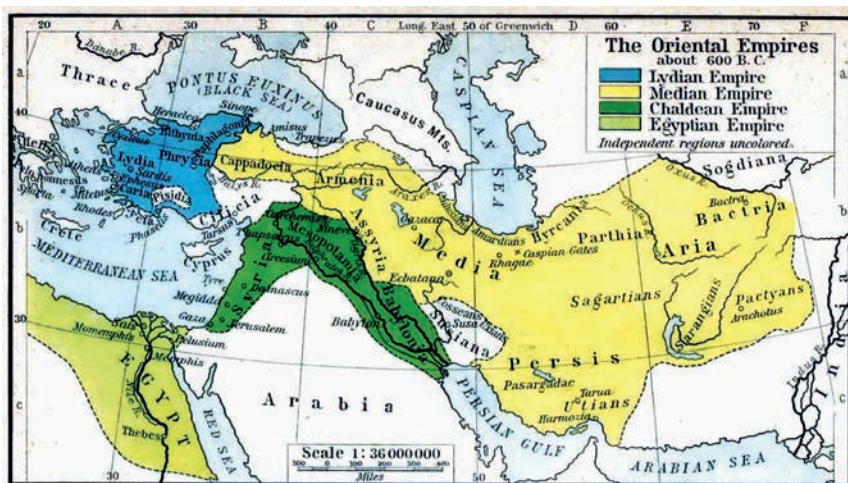
S knihou Micheáš se vracíme opět k typické prorocké knize zasazené do doby před Babylonským zajetím. Micheáš prorokuje v Judsku na přelomu 8. a 7. století př. Kr. a je současníkem o něco známějšího proroka Izajáše.

Ámos a Ozeáš se jménem Boha obraceli k izraelskému království. Nyní, když izraelské království padlo a bylo vymazáno z mapy světa, se Bůh prostřednictvím Micheáše obrací k judskému království a varuje je před stejným koncem.

Hlavním předmětem Micheášovy kritiky je opět sociální otázka: prorok se obrací proti těm, kdo skupují či – v horším případě – zabavují půdu druhým a vytvářejí velké farmy, zatímco vedle nich vzniká velké množství lidí bez přístřeší a bez majetku. Velkostatkáři nemají slitování ani s dětmi a ženami. Micheášova kritika se následně obrací systematicky proti všem vedoucím vrstvám národa: proti politickému vedení, které zneužívá práva ve svůj prospěch a je úplatné, proti prorokům, kteří nesdělují Boží slovo, nýbrž prorokují podle toho, kolik dostanou zapláceno, a proti kněžím, kteří vyučují za peníze. Micheáš neváhá použít pro popis hrůzného stavu společnosti obraz kanibalské hostiny: „Dobro nenávidíte a milujete zlo, stahujete z lidu kůže a z jeho kostí maso. Požírají maso mého lidu, sdírají z nich kůže a lámou jim kosti, jako by je kouskovali do hrnce, jak do kotle maso“ (Mi 3,2–3). V závěru knihy pak jen věcně popisuje tristní stav společnosti: „Nevěřte bližnímu, nespolehejte na přítele; před tou, jež uléhá po tvém boku, se střez otevřít ústa. Syn tupí otce, dcera povstává proti matce, snacha proti tchyni; každý má nepřátele ve vlastním domě.“ (Mi 7,5–6).

Důsledky na sebe nenechají dlouho čekat: kdo překrucuje právo a nezastane se druhého, sám nedojde u Boha zastání, až k němu bude volat o pomoc; s tím, kdo zneužívá Božího slova ve vlastní prospěch, se Bůh přestane bavit a prorok pobude vážnosti; město budované z krve poddaných (Jeruzalém!) bude rozbořeno a zoráno; tomu, kdo zabavuje cizí pole, veškerý jeho majetek zabaví nepřítel. Společnost stojící na násilí násilím zajde; slovy Ježíšovými: „Všichni, kdo se chápou meče, mečem zajdou“ (Mt 26,52).

Na rozdíl od svých dřívějších kolegů Ámose a Ozeáše věnuje Micheášova kniha hodně prostoru vyrovnání Izraele s okolními národy. Kapitoly 4–5 popisují asyrskou agresi proti Judsku a Boží ochranu. Je to typický příklad zvratu, v němž Izrael bude utiskovat národy, které dříve utiskovaly jeho. Právě v tomto kontextu zaznívá slavný příslib efratskému Betlému, který „ačkoli je nejmenší mezi judskými rody, vzejde z něho

Babylonská říše na počátku 7. století př. n. l.
Zdroj: W. R. Shepherd – From The Historical Atlas; Volné dílo, commons.wikimedia.org

ten, jenž bude vládcem v Izraeli“ (Mi 5,1), což je proroctví, které Matouš ve svém evangeliu vztáhl na Ježíše (Mt 2,6).

Při hlubším zamyšlení však i tento zvrat čtenáře příliš neuklidní. Objevují se v něm totiž opět slova o násilí: násilí, které Izraelité páchají na svých soukmenovcích, vyústí ve válku a dobytí a zničení Judska. Micheáš pak pokračuje a píše, že Siónská dcera (tj. Jeruzalém, resp. Judsko) bude „jalovice“, která bude „mlátit“, bude mít „roh ze železa“ a „kopyta z bronzu“ a „bude drtit mnoho národů“ (Mi 4,13); bude jako „lev mezi zvířaty divočiny, jako lvíče ve stádech ovcí, přezene-li se, rozšlape je, rozsápe a nikdo mu nic nevyrvě... všichni jeho nepřátelé budou vyhlazeni“ (Mi 5,7–8). Je skutečnost, že nastane zvrat a pro změnu Izrael bude páchat násilí na Asýrii, opravdu dobrou zprávou?

V tomto ohledu je Micheášovo proroctví pravým starozákonním evangeliem, neboť poukazuje na svrchovanou Boží moc, která jediná je s to nastolit opravdový světový mír. Spolu s Izajášem zmiňuje Micheáš pouť národů na Hospodinovu horu (Jeruzalém), kde Hospodin bude soudit mezi národy. Hospodinův spravedlivý soud pak – konečně – povede k všeobecnému míru, k „překutí mečů na radlice a kopí a vinařské nože“ (Mi 4,2). Tento světový mír je však dílem Boha, který musí „rozšlapat naše nepravosti a vhodit do mořských hlubin všechny naše hříchy“ (Mi 7,19), nikoli dílem člověka. Nad lidskou zlobou, násilím a odplatou se tak klene Boží milosrdenství, které jediné nad nimi může zvítězit.

ThLic. Adam Mackerle, Th.D.

Setkání s Písmem svatým

Podobně jako dříve zmíněná kniha Abdijáš i Nahum je – ze stejného důvodu – poněkud kontroverzní prorockou knihou. Jestliže se krátký Abdijášův spis hněvivě obrací proti Edómu, o trochu delší Nahum se se svými třemi kapitolami staví proti městu Ninive a opěvuje jeho pád.

Ninive, ležící na území dnešního iráckého Mosulu, bylo asyrské město a ke konci 7. století př. Kr. dokonce hlavním městem Asýrie, přední politické mocnosti té doby na Předním východě. Asýrie zničila v roce 722 př. Kr. izraelské království, porazila a zpoplatnila i Judsko a byla obecně známa svým krutým zacházením s poraženými národy. V posledních desetiletích 7. století se však nad ní začaly stahovat mračna v podobě Babyloňanů a Médů. Tyto národy nakonec Asýrii porazily a nastoupily na jevišti dějin na její místo. Převzetí moci na mezinárodní scéně bylo bouřlivé a Ninive mu padlo za oběť v roce 612 př. Kr., když podlehl spojení babylonskému a médskému náporu.

Pád Ninive znamenal konec po několik generací úhlavního nepřítele Judska Pád Ninive a byl znamením měnícího se světového pořádku. Kniha proroka Nahuma v tom spatřuje Boží zásah, naplnění dávných prorockých vyřčených přibližně o sto let dříve (v roce 701 př. Kr.), v době, kdy asyrské vojsko zaútočilo na Judsko a král Chizkijáš a Jeruzalém byli zachráněni jen Božím zázrakem (srov. 2Kál 18,13–19,36). Z této doby pocházejí pravděpodobně verše Na 1,12–13 a 1,14. Zbytek knihy je komentářem k těmto starým prorockým slovům, která až nyní, po stu letech, nacházejí své naplnění. Boží mlýny melou pomalu, ale jistě, a Boží slovo není nikdy řečeno marně, Bůh na ně nezapomíná. Současně je kniha Nahum pěknou ukázkou toho, jak prorocká slova mezi Izraelity zůstávala živá a jak si je Izraelité připomínali, než dosáhla svého naplnění.

Dnešnímu čtenáři kniha Nahum připomíná, že Bůh není jen někým, kdo pečuje o duchovní blaho svého věrného věřícího, nýbrž že je Bohem stvořitelem, skutečným pánem dějin, který má v moci celé národy a rozhoduje o jejich osudu. Právě v době velkých politických změn v celosvětovém měřítku je podobná úvaha aktuální a je nadějí i pro nás. Z téže doby pochází i knihy Abakuk a Sofonjáš, které také teologicky reflektují měnící se světový řád. Ve zmatku dějin, mezi táhnoucími armádami, měnícími se hranicemi a politickými vlivy je Bůh tím, kdo – ač se to na první pohled nezdá – drží otěže dějin a všech událostí ve svých rukou.

Kniha Nahum je velmi kontroverzní knihou, protože se celá nese v duchu radosti nad dobytím města, nad krví a smrtí jeho obyvatel. Nezaznívá zde ani náznak lásky k nepřítelům, odpuštění či prosba za ně. Tato témata nejsou prorokům cizí a nacházejí se v jiných jejich knihách: Jonáš zdůrazňuje Boží lásku právě k Ninive; stesk nad násilím, jež vládne světem, zazní hned vzápětí v knize Abakuk. Nahum zdůrazňuje jiný aspekt: skutečnost, že každý si pomalu, ale jistě připravuje sám svůj

Socha proroka v Minas Gerais, Brazílie
Foto: Luis Roza; zdroj: commons.wikimedia.org

osud. Ježíš to vyjádřil několikrát v evangeliích, když např. při svém zatčení v Getsemanské zahradě napomínal učedníky, že „všichni, kdo se chápou meče, mečem zajdou“ (Mt 26,52). Starý zákon ve svých zákonících obsahuje pravidlo „oko za oko, zub za zub“ (Ex 21,24 aj.), což v důsledku znamená totéž: to, jak jednám s bližním, se mi vrátí. Kniha Nahum je toho názornou ilustrací. Prorok např. připomíná, jak Asýrie oblehla a vyvrátila egyptské město Théby, sídlo faraona. Tato událost, kdy jedna světová velmoc dobyla hlavní město jiné velmoci, musela v obyvatelích Předního východu zanechat silnou dojem: světový řád se bortí, nic není jako dříve. Nyní však čeká Ninive stejný osud. Lidskou pýchu vždy čeká tvrdý pád.

Boží zásah proti Ninive je představen jako Boží vystoupení proti někomu, kdo ubližoval jeho lidu Izraeli. Bůh rozhodně není Bohem pasivním, netečným, možná spravedlivým, ale neschopným citu. Je naopak Bohem žárlivým, který miluje svůj lid a nenechá nikoho, aby mu beztrestně ubližoval. V tomto dramatu je pak jen na nás, zda jsme spíše Asýrií, která drtí své okolí, nebo Božím lidem, který důvěřuje ve svého Boha.

ThLic. Adam Mackerle, Th.D.

Setkání s Písmem svatým

Kniha proroka Abakuka je v pořadí osmou mezi Malými proroky. Jedná se o krátký spis o třech kapitolách, které mají spíš podobu modlitby než rázných prorockých slov, jaká najdeme například u Ámose, Micheáše či Ozeáše.

Kniha Abakuk pochází ze stejné doby jako předchozí kniha Nahum, tedy z let kolem roku 600 př. Kr. Na mezinárodní politické scéně to bylo bouřlivé a nestabilní období: Po dlouhou dobu vůdčí Asýrie mizí ze scény a podléhá spojenému náporu Babyloňanů a Médů. Zatímco ještě před několika desítkami let Asýrie obsadila Egypt, nyní Egypt spěchá Asýrii na pomoc proti Babylonii, neboť tuší nového, silného nepřítele na obzoru. Nicméně ani vojenská intervence Egypta nic nezmohla a na místo Asýrie nastoupila Babylonie. Ta krátce na to vyvrátila Judsko, vyplnila Jeruzalém a zničila Boží chrám.

Abakuk tvoří s knihou Nahum jakýsi pár dvou opačných pohledů, které se navzájem vyvažují. Prorok Nahum se radoval nad zkázou nepřátelského města Ninive a v chaosu své doby spatřoval naplnění proroctví a příchod Boží spravedlnosti. Abakuk tytéž události vidí značně odlišně: Obrací se k Bohu, popisuje situaci okolo sebe a ve světě a ptá se Pána na smysl toho všeho.

Prorok začíná popisem stavu společnosti. Hovoří o ničemnosti, trápení, zhoubě, násilí, sporech, svárech, útisku práva apod. Volá k Bohu o pomoc, ale Bůh mlčí, neodpovídá (Abk 1,2–4). Abakuk má před očima pravděpodobně judskou společnost na samém sklonku jejích dní, v době panování krále Jójakíma. V zemi po smrti jeho spravedlivého otce opět zavládlo bezpráví.

V předchozích prorockých knihách bylo možné se dočíst, že důsledkem bezpráví ve společnosti měla být zkáza národa. Podobná slova následují po popisu bezpráví i u Abakuka: Přejde nepřítel a zjedná Boží spravedlnost. Nástrojem Boží spravedlnosti se v tomto případě stávají Babyloňané (Kaldejci). Abakuk však vzápětí tuto starou prorockou tezi o Boží spravedlnosti nastolené nepřitelem zpochybňuje. Abakuk poukazuje na to, že tento nepřítel místo toho, aby zjednal spravedlnost, jen pokračuje v páchání a množení násilí. Jako by se Boží nástroj vymkl Bohu z kontroly a zneužil své moci. Abakuk namítá, že tento nepřítel se necítí být Božím nástrojem, nýbrž je pyšný a uctívá jen svou vlastní moc – slovy Abakuka je jako rybník, který loví národy do sítě a své síti také obětuje, protože mu dává moc nad druhými. Abakuk to velmi odvážně a skoro jobovsky formuluje jako stížnost na Boha, který vědomě dopouští bezpráví: „*Tvé oči jsou čisté, nemohou se dívat na zlo a hledět na trápení. Proč tedy trpíš věrolomné, mlčíš, když svévolník pohlcuje spravedlivějšího?*“ (Abk 1,13)

Následuje řada výroků, které všechny začínají slovem „běda“ (Abk 2,6–20). Jsou to „pořekadla“ (Abk 2,6), která se budou říkat o tom, kdo by byl jako onen „nepřítel“, pyšný, namyšlený

První (Šalamounův) Chrám v Jeruzalémě
Foto: Chrám; Autor: www.lysator.liu.se;
Volné dílo, zdroj: commons.wikimedia.org

a rouhavý, kdo jako on obětuje neživým modlům a osobuje si absolutní moc nad národy, kdo páchá násilí a utiskuje druhého.

Celá kniha se uzavírá žalmem. Jedná se o podobnou poetickou skladbu, jak je známe z knihy Žalmů, dokonce s nadpisem „*Modlitba proroka Abakuka*“ a s pokyny, jak má být zpíván: „*na způsob tklivé písně*“ (Abk 3,1) a „*pro předního zpěváka za doprovodu strunných nástrojů*“ (Abk 3,19). Abakukova modlitba shrnuje postoj, který celá právě popsaná tristní

situace vyžaduje: Je jím bezmezná důvěra v Boha. Abakuk v žalmu popisuje a opěvuje Boží příchod na zem. Bůh je pro něj válečníkem, pod kterým kolísá celá země, před nímž se skrývají slunce i hvězdy, válečník, který vychází do boje za svůj lid. Žalm přetéká jistotou v moc a sílu Boha, kterému nemůže nic odolat, jakmile vstane a rozhodne se zasáhnout. A do té doby, než tak učiní, je třeba věřit a vydržet. Téma důvěry, která vytrvává přes všechny překážky, zaznělo již v první kapitole, ale nejznámější a nejsilnější slova na toto téma zazívají na samém konci Abakukova žalmu:

*„I kdyby fíkovník nevypučel,
réva nedala výnos,
selhala plodnost olivy,
pole nevydala pokrm,
z ohrady zmizel brav,
ve chlévech dobytek nebyl,
já budu jásotem oslavovat Hospodina,
jásat k chvále Boha, který je má spása.
Panovník Hospodin je moje síla.“* (Abk 3,17–19).

Kniha proroka Abakuka je velmi realistickou modlitbou k Bohu, která vidí vše zlé ve světě a ptá se po tom, kde zůstává Bůh. I to, co dřívější proroci označili za řešení, tj. Boží zásah do dějin prostřednictvím vojenských událostí, je pro Abakukovo střídmé a věčné vidění jen dalším selháním. Je-li Nahum prorokem, který se raduje z toho, že Boží mlýny přeci jen melou, stýská si Abakuk nad tím, že pokud vůbec melou, melou špatně. Jedinou možnou odpovědí na pocit beznaděje a zoufalství je pevná víra navzdory všemu, co jeho oči vidí. Bůh je mocný válečník, který ví, co dělá. Zachovat mu věrnost a v důvěře očekávat jeho příchod stůj co stůj je jediná možná a správná odpověď, kterou Abakuk na svou otázku dostává. A v tom je i hlavní poselství pro nás, ať už se cítíme zrazeni a opuštěni Bohem v osobním životě, či když si zoufáme nad tím, kam tento svět spěje. Bůh ví, co dělá, zná svůj čas; na člověku je, aby se naučil s důvěrou v Boha trpělivě čekat.

ThLic. Adam Mackerle, Th.D.

Setkání s Písmem svatým

S prorockou knihou Sofonjáš se opět setkáváme s „klasickou“ formou prorocké knihy, tj. s knihou obsahující kritická i útěšná slova adresovaná Božímu lidu.

Slova proroka Sofonjáše promlouvají do konce 7. století př. Kr. v Judském království, do doby panování krále Jóšijáše. Jóšijáš je ve Starém zákoně jedním z nejvíce pozitivně hodnocených králů; byl velkým náboženským reformátorem a do jeho doby se klade dokonce vznik zákoníku, který se dnes nachází v Páté knize Mojžíšově. A zde je první otázník této knihy: Co znamenají tak kritická slova v kontextu pozitivně hodnocené reformní vlády? Prorokova slova se buď týkají doby před náboženskou reformou, tedy prvních let Jóšijášova panování, kdy byl nezletilý a vládli místo něj jiní, nebo poukazují na to, že i v době panování spravedlivého krále společnost upadá a řítí se nezadržitelně do zkázy. Podobná slova zazněla o přibližně 150 let dříve z úst Ozeáše a Ámose, o necelých 100 let dříve z úst Micheáše – kniha Sofonjáš svědčí o tom, že národ stále není schopen se poučit a změnit své smýšlení a jednání.

Sofonjášova kniha má tři části, v nichž se věnuje třem velkým a pro prorocké knihy typickým tématům. Proto je také nezdídko označován za jakýsi souhrn starozákonního proroctví. V první části (Sf 1,2–4) zaznívají kritická slova popisující stav judského národa doprovázená oznámením soudu. Sofonjáš hovoří o tom, že Bůh „sklidí celý svět“, mluví o „onom dni“, o „dni prchlivosti, soužení a tísně, dni ničení a zkázy, tmy a temnoty, oblaku a mrákoty, polnice a válečného ryku“ (Sf 1,15–1). Tato slova byla inspirací ke vzniku známé středověké sekvence „*Dies irae*“ („Den hněvu“), často zhudebněvané součástí zádušních mší, která popisuje den posledního soudu. Sofonjáš hovoří o blížícím se dnu Hospodinovy obětí porážky, v němž Bůh „s lucernou v ruce“, tj. velmi pečlivě, vyhledá každého, kdo říká, že „Hospodin neudělá nic dobrého ani zlého“ (Sf 1,12), kdo se chvíli klaní Hospodinu, a chvíli jiným bohům či mnohem pragmatičtěji okolním politickým mocnostem, či kdo páchají násilí. Totéž téma se znovu krátce objevuje na začátku 3. kapitoly, kde Sofonjáš hovoří o „městě“, které neví, co znamená konat právo.

Po stručném, ale působivém výjevu Božího nevyhnutelného soudu zmiňuje prorok jedinou možnou alternativou: „skrýt se“. Cestou k tomu je *hledat Hospodina, jednat podle jeho práva a hledat spravedlnost a pokoru* (Sf 2,3).

Druhá část knihy (Sf 2,4–15) jsou výroky proti národům. Sofonjáš vypočítává některé národy Předního východu: Pelištejce, Moáb a Amón (národy v Zajordání, na území dnešního Jordánska), Kúš (dnešní Etiopie) a Ninive (hlavní město Asýrie). Tyto národy se provinily proti Bohu svou pýchou a na svou pýchu doplatí: Bůh je zničí. Prorok neřší detaily jejich

Král Jóšijáš na obraze neznámého umělce ze 17. století, Švédsko. Autor: David Castor; Volné dílo, zdroj: commons.wikimedia.org

viny či trestu. Je pro něj důležité, že si Judsko mělo z osudu těchto národů vzít ponaučení a změnit své jednání. Osud měst a národů je totiž jedním ze způsobů, jakými Bůh varuje svůj lid. Stejně téma se opět ozývá na začátku třetí kapitoly, kde je „městu“ vyčteno, že se nepoučilo z osudu jiných.

Současné jsou výroky o národech pro čtenáře prorokových slov útěchou, neboť v nich mohou vidět, že Bůh jedná se všemi stejně – Bůh se stará jak o Judsko, svůj vyvolený národ, tak o národy okolní, a každý národ nese důsledky svého jednání. Jinými slovy: každého čeká osud, jaký si připravil. Judsko selhalo, a neslo důsledky svých činů (1. kapitola). Podobně i národy nesou důsledek svého jednání (2. kapitola). Rozhodně tedy nelze hovořit o nespravedlivém Božím násilí na jiných národech jen proto, aby slou-

žily jako odstrašující příklad. Na to konečně naváže třetí část o obnově, která je pro Judsko a celý svět nachystána.

Třetím velkým tématem knihy je příslib obnovy Božího lidu (Sf 3,9–20). Zkáza národa, jež byla následkem jeho vlastních činů a která se plně uskutečnila v roce 587 př. Kr. dobytím Jeruzaléma a odvedením Judejců do Babylonu, není Božím posledním slovem. Zatímco však vina za smrt národa padá zcela na hlavu národa samotného, totéž neplatí pro jeho obnovu. Jinými slovy: Obnova národa nezávisí na tom, jak se národ bude chovat. Národ si nemusí (a vlastně ani nemůže) zasloužit Boží odpuštění a možnost nového začátku. Je to jen a pouze Boží dobrovolné rozhodnutí, které způsobí, že jeho národ dostane novou šanci. A aby se celá situace neopakovala a Bůh nemusel svůj národ zničit znovu, odstraní Bůh do budoucna ze svého národa „*pyšné rozjařence*“ a nepřipustí, aby se někdo „*povyšoval na jeho svaté hoře*“. Ponechá ty, kteří jsou „*utištěni a nuzní*“ a utíkají se k němu, takže „*se nebudou dopouštět bezpráví a mluvit lživě, v jejich ústech se nenajde lživý jazyk*“ (Sf 3,11–13).

V Sf 3,14–15 se nachází velké množství sloves pro radost: Bůh vyzývá Izrael, aby se radoval, jak jen nejvíc může, z Boží záchrany. Sofonjáš vyzývá k radosti toho, kdo viděl vypálený a rozbořený Jeruzalém a plno mrtvých v něm, kdo zažil zničení národa a kdo ztratil naději na jakoukoli budoucnost. Radost z Boží milosti, která nám, ač si to vůbec nezasloužíme, dává možnost opět žít a být Božími přáteli, je přímo úměrná vědomí vlastní nehodnosti, vlastního hříchu. Jestliže nebereme vážně vlastní hřích a jeho tragičnost, jak můžeme zažít opravdovou radost z Boží záchrany?

ThLic. Adam Mackerle, Th.D.

Setkání s Písmem svatým

Krátká prorocká kniha Ageus (má jen dvě kapitoly) se liší od předchozích prorockých knih již na první pohled: obsahuje pouze 4 relativně krátké prorocké výroky. Na druhou stranu jsou tyto výroky na den přesně datované, a tedy jsou naprosto pevně svázány s událostmi v Jeruzalémě, které jsou také patřičně popsány.

Předchozí prorocké knihy tuto výhodu neměly: byly volně umístěny do doby vlády nějakého krále, bez jakéhokoli dalšího upřesnění; nevíme, komu byly adresovány ani čeho se přesně týkaly. Na rozdíl od předchozích proroků se o Ageovi dočteme i jinde ve Starém zákoně. Doba, v níž Ageus působil, je popsána v knize Ezdráš, a tato kniha také Agea zmiňuje: „*Proroci Ageus a Zacharjáš, syn Idův, prorokovali židům v Judsku a v Jeruzalémě ve jménu Boha Izraele a napomínali je*“ (Ezd 5,1); obdobně Ezd 6,14 říká, že „*židovští starší stavěli a dílo se jim dařilo, jak prorokovali proroci Ageus a Zacharjáš, syn Idův*“. Z dějepisných knih Ezdráš a Nehemjáš a z prorocké knihy Zacharjáš známe i Zerubábelu, syna Šealtielova, a prorok Zacharjáš hovoří i o veleknězi Jóšui.

Model Druhého chrámu v Izraelském muzeu v Jeruzalémě. V letech 518 př. n. l. - 70 n. l. nahradil zničený Šalomounův chrám. Autor: Berthold Werner, Volné dílo, zdroj: commons.wikimedia.org

První tři Ageovy výroky se týkají stavby nového jeruzalémského chrámu. Židovská komunita byla v letech 521 a 520 př. Kr. (do této doby jsou Ageovy výroky datovány) jen chabým odleskem bývalé slávy: město rozbořené, chrám zničený, obyvatel poskrovnu, ačkoli noví navrátilci od Eufratu stále přicházeli. Jak nás zpravují knihy Ezdráš a Nehemjáš, ani okolní obyvatelé (z jiných národů) neviděli obnovu města a chrámu s libostí. Hlavním problémem však, jak ukazuje Ageus, byla liknavost a neochota obyvatel. Jejich postoj je pochopitelný: jedná se o chudé provinční město, které částečně stále leží v troskách, kolem jsou rozbořené hradby, úroda dlouhodobě není dobrá a židovské obyvatelstvo se patrně sotva užívá: „*Sejete mnoho, a sklízí se málo. Jen jezte, nenasytíte se; jen pijte, žízeň neuhasíte; jen se oblékejte, nezahřejete se. Kdo se dává najmout za mzdu, ukládá ji do dřevěného váčku... Pachtíte se za mnoha věcmi a máte z toho málo. Co přinesete domů, já rozvěji... nebe nad vámi zadrželo rosu a země zadržela svoji úrodu. Přivola jsem sucho na zemi i na hory, na obilí i na vinný mošt a na čerstvý olej, na všechno, co přináší role, také na lidi i na dobytek, na všechno, co se rukama vytěží.*“ (Ag 1,6–11) Praktický rozum velí jasně: nejprve je třeba nasytit sebe a děti, postarat o to nejnnutnější pro sebe, potom teprve můžeme pomýšlet na stavbu chrámu a podobné věci.

Do této situace promlouvá Ageus a celou logiku věci obrací naruby: Postaví-li Židé na první místo Boha, bude On žehnat. Prakticky to znamená spolehnout se na něj, věřit mu a věnovat čas, úsilí i zdroje na stavbu chrámu, Božího domu.

Udělají-li to, Bůh slibuje, že celou situaci zvrátí. Zjednodušeně řečeno, zatímco lidé čekají, až bude dobrá úroda a až budou zajištěni, aby začali stavět chrám, Bůh říká, že úroda bude, až bude postavený chrám. Řečeno ještě jinak, vztah k Bohu není věcí „nadbytku“, není „nástavbou“ pro volný čas; je a musí být otázkou celé lidské existence, tím prvním a nejdůležitějším. Na postoji a jednání Ageových Židů se ukazuje, jaké místo hraje v jejich životě Bůh, jak moc na něj (ne)spoléhají a jak moc mu (ne)věří. Stejně poselství lze zaslechnout v Ježíšových slovech: „*Vy však hleďte jeho království a to ostatní vám bude přidáno.*“ (Lk 1,31) A v tomto smyslu jsou Ageova slova výzvou každé generaci křesťanů.

Skepse Židů je pochopitelná nejen z důvodu neutěšeného stavu Jeruzaléma a okolí.

Ageus vyzývá své spoluobčany: „*Kdo zůstal mezi vámi z těch, kteří viděli tento dům v jeho prvotní slávě? A jaký jej vidíte nyní?*“ (Ag 2,3) Židé jsou konfrontováni s úpadkem své bývalé slávy. Nemají nejen chrám, ale nemají ani své důstojné město, a nemají ani svého krále. Jsou sice „svobodní“ a zpět ve své zemi, ovšem nemají svobodu, kterou mívali dříve. Židé vkládali své politické naděje do osoby Zerubábelu, syna Šealtielova, a jemu je také věnován poslední výrok. Nehovoří o stavbě chrámu, nýbrž o budoucích světových událostech. Hovoří o tom, že Hospodin „podvrátí trůny všech království a zlomí sílu království pronárodů, převrátí vůz i s těmi, kteří na něm jezdí, klesnou koně i jezdci, každý padne mečem svého bratra“. V kontextu let 521 a 520 jsou to velmi nebezpečná slova, protože zaznívají do doby, kdy po celé Perské říši vznikají nepokoje a národy se bouří, kdy „se země otřásá“ a národy bojují jeden proti druhému. Do této situace vkládá prorok svou naději, že Zerubábel bude novým vyvoleným králem Izraele. Boží plány jsou však jiné. Židé již nebudou mít krále, zůstanou po dlouhou dobu spíše malou komunitou žijící okolo Jeruzaléma, a i nadále velká část Židů bude bydlet v jiných zemích, v diaspoře. Původní sláva a svoboda v té podobě, jak ji Židé znali z doby před babylonským exilem, se již nevrátí. Platí zde totéž, co bylo řečeno výše: nemá cenu čekat, až se věci změní, až budou, jak bychom je chtěli mít. Je třeba žít svůj vztah k Bohu teď a tady, za stávajících podmínek, a pak bude Bůh s námi. A bude s námi takovým způsobem, jakým on sám rozhodne.

ThLic. Adam Mackerle, Th.D.

Setkání s Písmem svatým

S knihou Ageus jsme s konečnou platností překonali babylonské zajetí a dostali jsme se na konec 6. stol. př. Kr., do období obnovy Jeruzaléma a jeho chrámu. Do téže doby spadá i působení proroka Zacharjáše, syna Berekjáše a vnuka Iddova.

Hovoří o něm i kniha Ezdráš (5,1 a 6,14) a snad (jako o představiteli kněžského rodu Iddova) i Nehemjáš (12,16). Zacharjášovi je připisáno 14 kapitol stejnojmenné knihy, nicméně z jejího textu je patrné, že se skládá ze dvou velmi odlišných částí, které vznikly pravděpodobně v odlišné době. Jsou natolik odlišné, že se o nich obvykle hovoří jako o samostatných spisech. Obě však hovoří o naději pro lid, který již čeká příliš dlouho na svou obnovu.

První část (kapitoly 1–8) odráží stejnou dobu jako předchozí kniha Ageus. Obsahuje tři datované výroky, které spadají do týchž let jako výroky Ageovy, na začátek vlády perského krále Dareia, konkrétně do let 521–518 př. Kr.

Nejvýznamnější a také nejdelší je druhý z výroků (Za 1,7–6,15). Ve skutečnosti se jedná o několik po sobě následujících nočních vidění. Jejich cílem je vysvětlit situaci, v níž se židovský národ ocitl: Na začátku Dareiovy vlády se Perská říše otřásala v základech, a – jak částečně ukazuje i kniha Ageus –, Židé považovali tento chaos a vzpoury za znamení začátku slíbené obnovy svého národa, své moci a slávy. Zacharjáš však začíná své vidění oznámením, že celá země je – už – v klidu. Povstání byla potlačena, ale k obnově židovského státu nedošlo: Židé stále pociťují Boží hněv (Za 1,12), babylonské zajetí v jejich očích stále pokračuje. To, že se mohli vrátit z Babylonu a znovu vybudovat chrám a město Jeruzalém, nepovažují za dostatečné; mají jasnou představu o tom, jak by měla správná obnova vypadat. Zacharjášovo noční vidění potvrzuje Boží přísliby a ujišťuje, že Bůh má stále v úmyslu se vypořádat s národy, které se provinily proti Izraeli, a slibuje též obnovu Jeruzaléma v dříve nevídaných rozměrech, očištění židovského národa od důsledků jeho vin a ustavení velekněze a Jóšuy.

Hlavním poselstvím textu je na jednu stranu utvrzení v tom, že všechna prorockví o obnově národa jsou stále platná, na druhou stranu to, že k obnově nedojde dle představ židovského národa, ani v okamžik, kdy se to jemu zdá vhodné, nýbrž způsobem, jakým chce Bůh, a až On bude chtít. Kniha je jemným varováním čtenáře, že Boží cesty nejsou lidské cesty a že nemůžeme Bohu předepisovat, co, jak a kdy má dělat, ale že je třeba se spolehnout na jeho slovo a akceptovat jeho způsoby a plány.

Dareiov portrét na řecké váze, Foto: Dareius; Autor: August Baumeister, Volné dílo, zdroj: commons.wikimedia.org

Za zvláštní zmínku stojí dva texty. Zaprvé, z historického hlediska je velmi zajímavé sledovat, jak z jeviště dějin mizí významné postavy. V Za 6,9–15 text hovoří o dvou korunách, které budou vsazeny na hlavu jednoho člověka, velekněze Jóšuy. Kromě této zvláštnosti kniha hovoří i o „Výhonku“, což je význam jména Zerubábel. Je více než pravděpodobné, že původní text hovořil o dvou korunách pro dva lidi, tj. pro velekněze Jóšuu a Davidova potomka Zerubábelu (tak často zmiňovaného např. Ageem). Zerubábel však – nám neznámo jak a kdy – zmizel z jeviště dějin a s ním i naděje Židů na politickou obnovu národa. Zůstala jen náboženská samospráva, představovaná veleknězem jeruzalémského chrámu. Tuto situaci ostatně známe i z Nového zákona. Zmíněná úprava v textu ukazuje na „odchod“ Zerubábelu nejen z dějin, ale i z textů o dané době.

Druhým významným textem je scéna, v níž satan osočuje velekněze Jóšuu (Za 3,1–10). Velekněz zastupuje celý židovský národ a jeho špinavý šat hřích lidu. Satan zde má – shodně se stejnojmennou postavou v knize Jób – funkci soudního žalobce (zapomeňme na to, že v českém jazyce dnes označuje ďábla, Božího nepřítele par excellence). Upozorňuje Boha na vinu národa, avšak Bůh se rozhoduje nikoli pro spravedlnost, nýbrž pro milost a dává Jóšuu čistý turban, znamení odpuštění a očištění od hříchu. Tato scéna názorně ukazuje povahu a roli satana, „žalobce našich bratří“, a povahu vykoupení, které je „svržením“ tohoto žalobce, jak o tom hovoří Jan ve svém Zjevení (Zj 12,10). Kristus má pak opačnou roli než satan: pro jeho přímlovu a zásluhy Bůh lidem odpouští.

Druhá část Zacharjášovy knihy (kap. 9–14) obsahuje výroky o záchraně izraelského národa, ne nepodobné výrokům o spáse v dřívějších prorockých knihách. Je nemožné s jistotou určit, z jaké doby tento text pochází (není-li dokonce několikrát přepracovaným elaborátem), a tedy do jaké situace promlouvá. Každopádně i tento text je potvrzením Božích příslibů z dřívějších dob. Současně ukazuje na rostoucí a jasněji se rýsující očekávání Mesiáše, Božího pomazaného: Za 9,9–10 hovoří o králi přijíždějícím na oslátku (tuto pasáž bude citovat Matouš v 21,5 a Jan v 12,15) a Za 13,7 hovoří o pastýři, který je bit a jehož ovce se rozprchnou. I tuto pasáž bude citovat Nový zákon (Mk 14,27 par.).

ThLic. Adam Mackerle, Th.D.

Setkání s Písmem svatým

Sbírka dvanácti Malých proroků se uzavírá krátkou knihou Malachiáš. Je nejmladší z celé sbírky a je i jejich přirozeným závěrem.

Nejstarší prorocké knihy (jako například Ozeáš, Ámos, Micheáš či Sofonjáš) zachycují slova proroků k Izraelitům a Judejcům, kteří nedokázali respektovat smlouvu s Bohem a žít podle Božího zákona. Ukazují, že špatné jednání národa bude mít své důsledky: Bůh je vydá do moci jejich nepřítelům, budou odvedeni do zajetí a ztratí svou zemi, krále, chrám, a s nimi i všechny své jistoty. Když k těmto událostem nakonec dojde (severní království zaniklo v roce 722 př. Kr., jižní v roce 587 př. Kr.), proroci začínají hovořit o naději, která přes veškerou tragičnost celé situace přetrvává: Bůh není člověk (Oz 11,9), jeho myšlenky nejsou myšlenkami lidskými (Iz 55,8). Zůstává věrný tomu, co slíbil, a dá svému lidu opět možnost se vrátit do své země. O tom hovoří knihy exilních a poexilních proroků, zvláště Izajáš a Ezechiél, z Malých proroků Ageus a Zachariáš. Je v nich vidět radost z návratu, z obnovy, stavby chrámu a nové formující se komunity, ale zde je vidět i jisté počínající zklamání. Věci se nevyvíjely tak, jak si to Židé představovali, nešlo to ani tak rychle, jak chtěli, a zaznívaly protestní hlasy. To bylo vidět i v knihách Ageus a Zachariáš. Prorok Malachiáš přichází o něco později a čelí neutěšené situaci, která je ještě více vyhrocená, než jak bylo patrné v knihách předchozích proroků.

Knihy se skládá z pěti krátkých rozhovorů mezi Bohem a jeho lidem. Rozhovory připomínají spor dvou partnerů, kteří jsou spolu již velmi dlouho. Nejprve Židé namítají, že je Bůh nemá rád (Mal 1,2), že se o ně nestará. V druhém rozhovoru protestuje tentokrát Bůh a tvrdí, že si jej lid neváží a z čeho tak usuzuje: Židé přinášejí nekvalitní oběti, kulhavá a chromá zvířata, či zvířata získaná násilím nebo vykleštěná, protože pro ně Bůh nic neznamena (Mal 1,6–8). Tématem třetího rozhovoru jsou sňatky a rozvody. Je to jedna z nejhezčích pasáží celé Bible hájící nerozlučnost manželství: Propuštění manželky znamená porušení smlouvy, u níž byl svědkem sám Bůh, je to rozpojování svazku, do nějž Bůh vložil svého ducha (Mal 2,10–16). Ve čtvrtém rozhovoru Bůh vytýká Židům, že neplatí desátky (Mal 3,8), takže okrádají Boha, ačkoli Bůh dává déšť a úrodu. V posledním rozhovoru zaznívá, že Židé se domnívají, že „sloužit Bohu není k ničemu“ (Mal 3,13), protože se nevyplatí jednat dobře -kdo jedná špatně, má se dobře, a obráceně, a Bůh s tím nic nedělá. Tak k čemu je mu sloužit?

Z knihy číší atmosféra apatie, únavy, neochoty se angažovat

William Holman Hunt – Obětní beránek (1854)
Foto: Volné dílo, zdroj: commons.wikimedia.org

ve vztahu s Bohem. Bůh (podle Židů) příliš dlouho mlčí, příliš dlouho o sobě nedal vědět, takže z náboženské víry se stává otázka tradice, něčeho, co se navenek zachovává, ale čemu nikdo nepřikládá důležitost, protože „sloužit Bohu není k ničemu“, vždyť opovážlivci „se dopouštějí svévolností, pokoušejí Boha, a přece uniknou“ (Mal 3,14–15), „každý, kdo se dopouští zlého, líbí se Hospodinu, takovým on přeje“ a „kde je Bůh zastávající právo?“ (Mal 2,17). Malachiáš čelí typickému praktickému ateismu: Židé nepopírají existenci

Boha, ale to, že by měl mít nějakou roli v životě světa, národa či jednotlivého člověka, a v tomto ohledu je knihou určenou i nám, kteří se s podobnými otázkami setkáváme či si je i někdy sami klademe.

Bůh na to reaguje ujištěním, že ačkoli se to tak může zdát, není to pravda. Vztah s Bohem je třeba udržet a pěstovat, protože se blíží den, kdy Bůh pošle svého posla a s ním přijde soud (Mal 3,1–2). Při něm se ukáže, kdo je Bohu věrný, a kdo na něj nedbá. Všichni, kdo toužili po spravedlnosti, budou uspokojeni, a všichni hříšníci, kteří na Boha nedbali, „cizoložníci, čarodějové, krivopřísežníci, utiskovatelé námezdníků, vdov a sirotků,“ ti, kdo „odpírají právo bezdomovci“ a vůbec „ti, kdo se Hospodina nebojí“, budou „usvědčeni“ (Mal 3,5) či dokonce „rozšlapáni“ (Mal 3,21).

V samém závěru knihy (Mal 3,19–24) Malachiáš oznamuje, že dříve, než nastane den Božího soudu, „den Hospodinuův veliký a hrozný“, Bůh pošle proroka Eliáše, aby „obrátil srdce otců k synům a srdce synů k otcům“. Malachiáš je v křesťanských biblích poslední knihou Starého zákona, po ní následuje Nový zákon a Matoušovo evangelium, hovořící o narození Ježíše. Křesťané často čtou oznámení o blížícím se soudu jako předpověď narození Ježíše, s nímž přichází soud a záchrana utištěných. Když se proto v Novém zákoně ptají Jana Křtitele, kým je, ptají se jej také, zda je on „ten prorok“, tj. Eliáš, který má přijít dříve, ne přijde Boží Mesiáš. Podobně když se Ježíše ptají na Jana Křtitele, odpovídá jim právě citátem z Malachiáše: On je ten Eliáš, který má přijít (Mat 11,10; Lk 7,27). Jinde Ježíš odpovídá, že „Eliáš už přišel, ale oni ho nepoznali“ (Mt 17,12), stejně jako nepoznali příchod samotného Mesiáše... Malachiáš je tak přirozeným zakončením Starého zákona a pojítkem mezi Starým a Novým zákonem.

ThLic. Adam Mackerle, Th.D.